

■ Socialt kapital och samhällets miniatyrisering

MARTIN LINDSTRÖM

ABSTRACT

Social capital and the miniaturization of community. Social capital has been conceptualized both as a contextual property of communities and as a property of individuals. Two of the building blocks of the notion of social capital are social participation and trust. High levels of social participation and trust are reciprocally reinforcing with two-way causality, according to the literature. However, this mutual relationship is highly dependant on the quality of the social participation. During the last decades, membership and activity levels have decreased in traditional political parties, unions, and other organizations, while social participation in the form of Internet chats, single-issue movements, etc. probably has increased. At the same time the number of persons with a high level of generalized trust has sharply decreased in many Western countries, even though the trend is not apparent in Sweden. A high level of social participation in programmatically smaller networks and organizations with low trust has been called "miniaturization of community" by Fukuyama. The miniaturization of community and its implications for political science research are discussed, as well as the institutionalism perspective as an approach to study the causes of the miniaturization of community.

Inledning, övergripande syfte och struktur

Socialt kapital är ett begrepp som fått stort genomslag inom samhällsvetenskaplig, ekonomisk och samhällsmedicinsk forskning under det senaste decenniet. Begreppet brukar ofta operationaliseras som socialt deltagande/sociala nätverk och/eller tillit. Tilliten kan i sin tur vara vertikal, det vill säga innefatta tillit till myndigheter och institutioner, eller horisontell, det vill säga innefatta tillit till andra människor eller grupper av människor. I många empiriska analyser används dessa begrepp okritiskt som mått på samma fenomen, det vill säga socialt kapital. I denna uppsats vill jag såväl teoretiskt som empiriskt visa att ett sådant betraktelsesätt är mycket problematiskt och egentligen direkt felaktigt. För att belysa detta har jag använt Fukuyamas begrepp "miniaturization of community", på svenska "samhällets miniatyrisering", som innebär att människor kan ha rika sociala nätverk och högt socialt deltagande kombinerat med en låg generell (horisontell) tillit till andra människor. Uppkomsten av begreppet samhällets miniatyrisering bygger på observationen att den horisontella tilliten har minskat i USA under flera decennier medan socialt deltagande/sociala nätverk möjligen har antagit andra former men inte alls minskat på samma uppenbara sätt. För att

kunna problematisera de centrala och grundläggande begreppen inom litteraturen om socialt kapital kommer dessa begrepp först att presenteras i den första delen av uppsatsen. Sedan diskuteras relationen mellan socialt deltagande/sociala nätverk och tillit, vilket för fram till begreppet samhällets miniatyrisering och dess implikationer för framtida statsvetenskaplig och annan forskning.

Socialt kapital, socialt deltagande och tillit

Begreppet socialt kapital har genomgått en renässans sedan Robert D. Putnams ”Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy” (1993) publicerades för drygt tio år sedan. Betydelsen av socialt kapital har analyserats och debatterats inom olika vetenskapliga discipliner som till exempel statsvetenskap (socialt kapital ger en politisk kultur som leder till stabil demokrati), nationalekonomi (socialt kapital ger ekonomisk utveckling och välfungerande finansiella institutioner), kriminologi (socialt kapital förebygger ungdomsbrottslighet, våld och annan kriminalitet) och folkhälsovetenskap (socialt kapital minskar mortalitet och morbiditet samt främjar goda levnadsvanor). Inom statsvetenskapen har socialt kapital delvis kommit att bli en ny benämning på fenomen som varit kända sedan långt tidigare från litteraturen om politisk kultur och det civila samhället. Socialt kapital anses underlätta samarbete i olika organisationer i det politiska systemet genom att främja tillit mellan de personer som ingår i organisationerna (Almond och Verba 1965, pp.227ff.). Ett fungerande samarbete inom frivilliga och någorlunda självständiga organisationer där personer och grupper av människor arbetar mot gemensamma mål är i sin tur en förutsättning för demokratiska system (Dahl 1989, p.221; Denk 2001 pp.109f.; Cigler och Joslyn 2002). Samarbete kan visserligen existera utan tillit eller med låg grad av tillit mellan aktörerna, men samarbete utan tillit kännetecknas av låg grad av ömsesidighet, effektivitet och beständighet (Dahl 1971, p.151).

Socialt kapital är en social egenskap som kännetecknar sociala relationer mellan människor och grupper av människor. Socialt kapital har av vissa författare betraktats som en kontextuell egenskap hos större sociala kontexter som stadsdelar, städer, regioner och länder (Putnam 2001; Woolcock 2001), men av andra författare som sociala relationer på mikronivå: grupp- eller individnära nivå (Coleman 1990; Bourdieu 1998). I själva verket finns det sociala kapitalet på såväl kontextuell nivå, mikronivå som individuell nivå (Rothstein 2003). Macinko och Starfield definierar tillit och med fyra olika nivåer för analys av socialt kapital. Den första är makronivån, det vill säga länder och regioner. Den andra nivån, mesonivån, innefattar kontexter som till exempel grannskap och bostadsområden. Den tredje nivån omfattar sociala nätverk och socialt deltagande på mikronivån och den fjärde nivån handlar om individuella attityder av typen psykologiska faktorer och tillit (Macinko och Starfield 2001). Socialt kapital skiljer sig således till stora delar från begreppet humankapital, som är den formella utbildning och de informella kunskaper och färdigheter som karakteriserar individer:

Physical capital is wholly tangible, being embodied in observable material form;
human capital is less tangible, being embodied in the skills and knowledge aqu-

ired by an individual; social capital is even less tangible, for it is embodied in the relations among persons (Coleman 1990, p.304).

Putnam definierar fyra utgångspunkter eller förutsättningar för ett välfungerande socialt kapital i ett samhälle: 1) ett högt socialt deltagande i formella (organisationer) och informella sociala aktiviteter och nätverk i samhället, 2) en hög tillit mellan människor (horisontell tillit) och en hög tillit till det politiska systemet och samhällets institutioner (vertikal tillit), 3) jämlikhet inför lagen och 4) generaliserad reciprocitet (Putnam 1993).

Jämlikhet inför lagen är en förutsättning för att alla människor ska uppfattas som lika kvalificerade att delta i politiska beslutsprocesser, vilket i sin tur är en förutsättning för demokrati (Dahl 1989, pp.30ff.). Generaliserad reciprocitet innebär ett system av normer och förväntningar om att bli behandlad och bemött av andra på samma sätt och efter samma principer som man själv behandlar och bemöter dem:

An example may clarify: Novembers here are windy, and my leaves are likely to end up on other people's yards. However, it is not feasible for my neighbors to get together to bribe me to rake. The norm of keeping lawns leaf-free is powerful in my neighbourhood, however, and it constrains my decision at whether to spend Saturday afternoon watching TV. This norm is not actually taught in local schools, but neighbors mention it when newcomers move in, and they reinforce it in frequent autumnal chats, as well as by obsessive raking of their own yards. Non-rakers risk being shunned at neighborhood events, and non-raking is rare. Even though the norm has no legal force, and even though I prefer watching the Buckeyes to raking leaves, I usually comply with the norm (Putnam 1993, p.171).

Både den teoretiska diskussionen om socialt kapital och de praktiska operationaliseringarna av begreppet i olika empiriska studier har emellertid framför allt handlat om socialt deltagande och tillit. En del författare har definierat socialt kapital som värderingar och normer som binder samman individer i stora organisationer eller i formella och informella sociala nätverk (Rueschemeyer och Evans 1985; Granovetter 1996).

Andra betraktar socialt kapital som en i första hand "moralisk resurs" som bygger på tillit. Giddens definierar tillit som "confidence in the reliability of a person or system, regarding a given set of outcomes or events, where that confidence expresses a faith in the probity or love of another, or in the correctness of abstract principles" (Giddens 1990, p.34). Begreppet tillit avser i första hand generaliserad tillit till andra människor. Generaliserad tillit till andra människor kan definieras som en tillit mellan jämlika medborgare. Denna tillit befinner sig någonstans mellan den intima tillit vi känner till medlemmarna i familjen och den frånvaro av tillit man kan känna gentemot totala främlingar, ett slags kollegial tillit (Honohan 2001). Begreppet tillit kan även avse tillit till samhällets institutioner (Fukuyama 1995), olika yrkesgrupper, offentliga myndigheter eller politiker. Det är inte omedelbart uppenbart att hög generaliserad tillit till andra människor är en förutsättning för en välfungerande demokrati. En förutsättning för en välfungerande demokrati är nämligen att det finns motsättningar mellan grupper av människor som får ventileras i en öppen debatt. I den öpp-

na debatten tillåts dessa motsättningar och denna i viss mån brist på tillit att komma upp till ytan (Warren 1999, p. 310ff.). Å andra sidan är det uppenbart att det demokratiska arbetssättet upphör att fungera om motsättningarna och bristen på tillit blir för stora. Förutsättningen för en välfungerande demokrati är att merparten av väljarna finns samlade i mitten, i "centern", av den politiska skalan, med mindre grupper av väljare i "extremerna". Om majoriteten av väljarna är samlade kring "extremerna" på ömse sidor av den politiska skalan försvinner all tillit och alla förutsättningar för fredligt samarbete inom ramen för demokratin. Ett exempel är Nordirland, där "extremerna" i form av protestanter och ulsterunionister kontra katoliker och irländska republikaner stått så långt ifrån varandra i sina åsikter att motsättningarna resulterat i inbördeskrig (Roskin et al. 2003, p. 141). Den italienske statsvetaren Giovanni Sartori betonar också att partisystem karakteriserade av polariserad pluralism, med många politiska partier som strävar efter extrema politiska positioner för att attrahera stora skaror av extremistväljare, kan vara ett hot mot demokratin. Ett av Sartoris exempel är Tyskland under Weimarrepubliken, där de i valen segrande nationalsocialistiska (NSDAP) och kommunistiska (KPD) extrempartierna till slut blev så starka att demokratin utplånades (Sartori 1976, pp.155f.).

Riktningen på kausaliteten mellan socialt deltagande och tillit kan tänkas gå i såväl den ena riktningen som den andra. Vissa tongivande författare på området definierar

Denna reciprocitet skulle enligt litteraturen om socialt kapital innebära att socialt deltagande och tillit ömsesidigt stärker varandra. Det finns emellertid såväl teoretiska som empiriska argument för att denna reciprocitet inte alltid fungerar.

socialt kapital som socialt deltagande, social kommunikation och normerna inom dessa sociala nätverk istället för att definiera socialt kapital som tillit (Woolcock 1998; Woolcock 2001; Putnam 2001). Andra tongivande författare definierar socialt kapital som i första hand tillit (Fukuyama 1995, 1999).

Sambandet mellan socialt deltagande och tillit är emellertid komplext och det finns tydliga indikationer i litteraturen på att kausaliteten går i båda riktningarna. Tillit kan påverka formerna för och omfattningen av socialt deltagande, liksom socialt deltagande och de normer som genomsyrar kommunikationskanalerna kan påverka tilliten. Tillit och socialt deltagande kan dessutom påverkas av andra faktorer än varandra. Prevalensen av hög tillit i olika länder är till exempel korrelerad till såväl ländernas ekonomiska utveckling som kultur och olika religiösa traditioner (Inglehart 1999). Syftet med denna uppsats är för det första att diskutera sambandet mellan socialt deltagande och tillit så som det beskrivs i den traditionella litteraturen om socialt kapital. Vid första anblicken kan sambandet förefalla vara helt reciprokt. Denna reciprocitet skulle enligt litteraturen om socialt kapital innebära att socialt deltagande och tillit ömsesidigt stärker varandra. Det finns emellertid såväl teoretiska som empiriska argument för att denna reciprocitet inte alltid fungerar. Låg tillit kan gå hand i hand med ett högt socialt deltagande. Fenomenet högt socialt deltagande i kombination med låg generaliserad tillit till andra människor har på senare år uppmärksammats av

den berömde historikern Francis Fukuyama, författaren till boken "The End of History and the Last Man" (1992), och av honom givits beteckningen samhällets miniaturisering (Fukuyama 1999, p.87ff). På motsvarande sätt kan hög tillit finnas bland människor med ett lågt socialt deltagande. Det andra syftet med uppsatsen är att diskutera samhällets miniaturisering och dess orsaker. Det finns vissa empiriska belegg för att detta fenomen även finns i Sverige, även om beleggen inte är fullständigt övertygande. Data från en folkhälsoenkät i Skåne som genomfördes år 2000 kommer att presenteras i anslutning till diskussionen om samhällets miniaturisering. För det tredje kommer betydelsen för den statsvetenskapliga forskningen av den teoretiska diskussionen om samhällets miniaturisering och möjligheterna att operationalisera samhällets miniaturisering att diskuteras. I en fjärde och avslutande del kommer såväl kritiken mot tesen att det sociala kapitalet i USA och västvärlden är på väg att minska, som kritiken mot begreppet samhällets miniaturisering, att diskuteras. Kritiken leder fram till en typ av förslag till lösning även på problemet samhällets miniaturisering.

Sambanden mellan socialt deltagande och tillit

Socialt deltagande och de normer som dessa aktiviteter förmedlar har ibland definierats som det sociala kapitalets kärna. Denna definition ligger naturligtvis helt i linje med definitionen av socialt kapital som en social och kontextuell egenskap hos interaktionen och kommunikationen mellan människor, grupper av människor och formella och informella sociala nätverk. Socialt deltagande och de normer som styr det sociala deltagandet karakteriserar denna interaktion och kommunikation, och kan ses som en strukturell egenskap utanför individen själv, medan generell och horisontell tillit till andra människor liksom vertikal tillit till samhällets institutioner och organisationer kan ses som en psykologisk och psykosocial egenskap hos individer. Socialt deltagande kan också empiriskt mätas som en kontextuell eller strukturell variabel, även om socialt deltagande kan mätas och ofta mäts på individnivå i olika frågeformulär/frågeenkäter avsedda för kvantitativa studier i individnivå- eller flernivåanalyser. Putnam undersöker bland annat i boken om Italien från 1993 antalet organisationer och antalet medlemskap i organisationer per capita i olika geografiska områden. Tillit kan däremot endast mätas i till exempel enkäter som individens självrapporterade tillit. På aggregerad nivå eller områdesnivå måste individernas självrapporterade tillit aggregeras. Vissa författare diskuterar visserligen betydelsen av kontextuell tillit på aggregerad nivå för utvecklingen av individens tillit (Uslaner 1998, p.451), men denna tillit på aggregerad nivå är fortfarande aggregerad från självrapporterade individdata.

Denna principiella skillnad mellan socialt deltagande och tillit kan ses som ett intressant exempel på den klassiska (Cooley 1981 (1922)) samhällsvetenskapliga debatten om strukturansatser kontra aktöransatser. Strukturer betecknar någon form av mönster i samhället med en viss varaktighet (Rothstein 1988; Johnson 2001). Definitionen av innehållet i dessa varaktiga mönster varierar något mellan olika författare. Giddens definierar strukturer som regler i betydelsen icke formaliserade riktlinjer för det sociala samspelet och resurser i betydelsen kapaciteter för förändring (Giddens 1979; Giddens 1984). Lundquist identifierar två olika former av strukturer, idéstruk-

turer som består av olika verklighetsuppfattningar och värderingar inom ramen för det sociala systemet, och beteendestrukturer som består av olika mönster som uppstår genom människors individuella och kollektiva handlande (Lundquist 1984). Dessa definitioner stämmer väl överens med det sociala deltagandets egenskaper som kanaler för kommunikation/interaktion och bärare av normer. Aktörsbegreppet är något mindre komplext och något lättare att definiera, men kompliceras i viss mån av att aktörerna kan vara individer eller kollektiv, frågan om aktörernas medvetandenivå samt förekomsten av oavsiktliga och oförutsedda konsekvenser (Johnson 2001). När det gäller det för den här uppsatsen centrala begreppet tillit är aktörsbegreppet dock tämligen okomplicerat, eftersom känslan av eller frånvaron av tillit i första hand är en upplevelse hos varje enskild individ. Vilken riktning har kausaliteten? Är det strukturen, i detta fall möjligheterna till socialt deltagande, förekomsten av sociala nätverk och de normer som dessa förmedlar till individerna/aktörerna, som i första hand begränsar och därmed förklarar aktörernas handlingar? Eller är det aktörerna, i detta fall utrustade med hög eller låg tillit till andra människor och/eller till samhällets institutioner, som genom sina handlingar påverkar strukturerna?

I själva verket finns det stöd i litteraturen för att kausalsambandet mellan socialt deltagande och tillit kan gå i båda riktningarna. Enligt Uslaner ger en optimistisk inställning till livet eller optimism i en given historisk situation upphov till ökad tillit, som i sin tur leder till ökat civilt och socialt deltagande (Uslaner 1998). Å andra sidan har till exempel Brehm och Rahn visat hur socialt deltagande leder till ökad tillit (Brehm och Rahn 1997). Putnam betonar själv hur horisontella sociala relationer som karakteriseras av jämlikhet och ömsesidighet leder till såväl generaliserad tillit till andra människor som tillit till samhällets institutioner. Vertikala sociala relationer, präglade av ojämlikhet och brist på ömsesidighet, har däremot en förödande effekt på såväl den generaliserade tilliten till andra människor som tilliten till samhällets institutioner. Vertikala sociala relationer av ekonomiskt och socialt beroende underminerar för det första tilliten mellan den som befinner sig i en beroendeställning och den dominerande parten. För det andra finns det inte heller några naturliga kanaler för samverkan mellan olika personer som befinner sig i beroendeställning, eftersom den vertikala relationen till den dominerande personen/agenten dominerar det sociala spelet (Putnam 1993, pp.173ff.). Värderingar, normer och tillit överförs från organisationer till individer via två olika typer av processer, reglering och socialisation (March och Olsen 1989, pp.21ff.; Denk 2001, pp.118ff.). För det första skapas tillit av organisationerna genom reglering. Reglering innebär att vi till exempel inte ifrågasätter eller känner oro för vart pengarna tar vägen när vi sätter in dem på ett bankkonto. Den institution som banken utgör finns kvar även när vi lämnat banklokalen. På motsvarande sätt finns det regleringar även på lägre nivåer än institutioner och organisationer. Regleringar finns till exempel inom ramen för familjen och inom företag (Easton 1965, pp.50ff.). Socialisation innebär att individen/aktören påverkas och på lång sikt formas av de attityder och mentala förhållningssätt som finns inom en organisation eller ett socialt nätverk. Den kommunikation och sociala interaktion som utgör grunden för att individen ska formas av normer, attityder och mentala förhållningssätt inom organisationer och institutioner kallas socialisationsprocess. Den som förmedlar normerna, attityderna och det mentala förhållningssättet till individen kallas socia-

lisationsagent. Skola, familj, vänner, massmedia och organisationer anses vara viktiga socialisationsagenter (Denk 1999, pp.23ff., pp.40ff). Viktiga socialisationsagenter som ger upphov till generaliserad tillit till andra människor karakteriseras ofta av frivillighet, svaga band mellan medlemmarna, det som Granovetter har kallat "weak social ties", och kontaktytor med främmande människor (Stolle 1998).

Aktörer kan också påverka och forma strukturer. Tillit kan genom att vara en förutsättning för en jämlik och ömsesidig kommunikation skapa socialt deltagande i organisationer och informella sociala nätverk. Kommunikation är i sig en förutsättning för utbyte av budskap mellan aktörerna i ett politiskt system. Kommunikation är också en förutsättning för andra handlingar i ett politiskt system, till exempel artikulering och aggregering av politiska åsikter i ett politiskt system (Almond och Powell 1966, pp.166ff.; Almond, Powell och Mundt 1996, p34f.; Denk 2001, p.108).

Dessa mönster av kausalsamband från sociala strukturer till tillit och från tillit till sociala strukturer leder emellertid inte alltid till att de två aspekterna av socialt kapital förstärker varandra.

Samhällets miniaturisering

Putnam hävdar att höga nivåer av socialt kapital bland annat leder till en mera effektiv lokal byråkrati och administration och en starkare ekonomisk utveckling i regioner med högt socialt kapital (Putnam 1993). Höga nivåer av socialt kapital är således till nytta för ett samhälle (Berman 1997). Putnam hävdar också att det sociala kapitalet i USA har minskat under i synnerhet de tre senaste decennierna. Medborgarna i USA är i allt mindre utsträckning delaktiga i olika gemensamma aktiviteter i samhället, deltar mera sällan i gudstjänster, deltar i mindre utsträckning än tidigare i politiska val och är medlemmar i politiska och andra typer av organisationer i mycket mindre utsträckning än tidigare. Allt fler amerikaner bowlar ensamma (Putnam 1995a). Putnam noterar också att andelen personer i USA med en hög generaliserad tillit till andra människor minskat med en tredjedel från 1972 fram till och med mitten av 1990-talet (Putnam 1995b). Putnam nämner bland annat TV-mediet och det utbredda TV-tittandet som en orsak till denna utveckling (Putnam 1996). Putnam drar slutsatsen att det sociala kapitalet i USA och många andra västländer befinner sig i en allvarlig kris. Andra författare har presenterat data som bestrider Putnams påstående att det sociala kapitalet i USA är på väg att minska. Data visar bland annat att det civila och sociala deltagandet i olika politiska möten och andra politiska frivilliga aktiviteter än partistörelse och valdeltagande i USA inte minskat sedan 1960-talet, även om valdeltagandet minskat (Verba, Schlozman och Brady 1995). Andra författare hävdar att det civila och sociala deltagandet inte minskat under senare decennier, men att formerna för och innehållet i civilt och socialt deltagande har förändrats (Scudson 1996; Skocpol 1996; Ladd 1999). Vissa data pekar också på att frivilliginsatser och donationer ökat i USA (Ladd 1999). Ett antal författare specificerar också ett antal organisationer där det sociala deltagandet under de tre senaste decennierna ökat mycket kraftigt, till exempel medborgarrättsrörelsen, den feministiska rörelsen, den kristna högern och olika paramilitära milisgrupper i USA (Scudson 1996; Valelly 1996, Minkoff 1997). Putnam har på senare år också själv uppmärksammat denna tendens att det civila och

sociala deltagandet istället för att totalt sett minska tar sig nya uttrycksformer och vägar i form av kommunikation på internet och kommunikation inom och via små ideologiskt avgränsade, ibland enfrågeinriktade intressegrupper (Putnam 2000, pp.148ff.). Däremot tycks det inte finnas något empiriskt underlag för att ifrågasätta att andelen personer som uttrycker generaliserad tillit till andra människor i samhället minskat under de tre senaste decennierna i USA (Rosenstone och Hanson 1993). Vissa indikationer på minskad tillit finns även i många andra västländer, även några länder i Västeuropa (Fukuyama 1999, pp.55ff.).

Det tycks således vara mycket osäkert om det sociala deltagandet i olika aktiviteter

Det tycks således vara mycket osäkert om det sociala deltagandet i olika aktiviteter i samhället verkligen totalt sett minskat under de allra senaste decennierna. Det kan istället vara så att det sociala deltagandet hittat andra uttrycksformer, andra kanaler och ett åtminstone delvis annorlunda innehåll.

i samhället verkligen totalt sett minskat under de allra senaste decennierna. Det kan istället vara så att det sociala deltagandet hittat andra uttrycksformer, andra kanaler och ett åtminstone delvis annorlunda innehåll. Samtidigt har andelen personer som uttrycker generaliserad tillit till andra människor eller till samhällets institutioner helt klart minskat i USA och i en del andra västländer. Andelen med hög generaliserad tillit till andra människor har minskat kontinuerligt i den generella befolkningen i USA sedan 1960-talet. Denna utveckling tycks åtminstone delvis bero på kohorta snarare än perioda effekter. Människor som tillhör den äldre åldersgruppen idag tycks ha behållit samma tillit som de hade när de var yngre. Istället kommer det fram nya ålderskohorter i tillitsundersökningarna med ständigt lägre andelar personer med hög tillit (Putnam 2000, pp.134ff.). Socialt deltagande och tillit tycks således inte entydigt gå hand i hand. Den berömde historikern Francis Fukuyama beskriver också ett minskande socialt deltagande i traditionella politiska partier, traditionella kyrkor, fackföreningar och andra typer av organisationer med en bred ideologi som är applicerbar på många olika delar av samhällslivet. Istället har engagemanget ökat i enfrågerörelser, religiösa sekter och andra organisationer och sociala nätverk med betydligt smalare ideologier och program, enligt Fukuyama. Dessa nya typer av socialt deltagande befrämjar inte på samma sätt som tidigare generaliserad tillit till andra människor eller tillit till samhällets institutioner.

Militia movements, business improvements districts, and home schooling societies all arise out of dissatisfaction with how public institutions are doing their jobs, all of them should be seen as signs of sickness rather than signs of health (Berman 1997).

Enligt Fukuyama kan dessa nya former av socialt deltagande till och med underminera tilliten i samhället, men den omvända riktningen på kausaliteten är naturligtvis lika tänkbar. Det är ju fullt möjligt att de nya typerna av socialt deltagande istället är en konsekvens av en minskande tillit till andra människor och till samhällets institutio-

ner. Fukuyama har givit denna kombination av socialt deltagande med ett ideologiskt och programmatiskt smalare innehåll och låg tillit beteckningen *samhällets miniatyrisering* (Fukuyama 1999, pp.87ff.). Begreppet samhällets miniatyrisering anknyter också till andra begrepp och kategoriseringar inom den teoretiska litteraturen om socialt kapital, till exempel Woolcocks indelning av sociala aktiviteter och socialt deltagande i aktiviteter som är ”bridging”, det vill säga leder till ökad kommunikation och förståelse mellan människor och grupper av människor, i motsats till sociala aktiviteter som är ”bonding”, det vill säga knyter människor som redan är med i vissa organisationer eller sociala nätverk närmare till varandra, samtidigt som människor utanför dessa organisationer och nätverk stängs ute mera effektivt. Både ”bridging” och ”bonding” sociala relationer är i grunden godartade för samhällslivet och det sociala kapitalet, men förutsättningen är att de finns i rätt ömsesidiga proportioner. För mycket ”bonding” social capital kan till exempel bli allt för exkluderande och samtidigt alltför begränsande för individerna som är medlemmar i nätverket (Woolcock 2000). Putnam har också beskrivit liknande processer som ”the dark side of social capital” (Putnam 2000, pp.350ff.). Det är således uppenbart att social kommunikation och sociala aktiviteter i ideologiskt och programmatiskt mycket smala intresseorganisationer och enfrågerörelser i varje fall inte automatiskt befrämjar en generaliserad tillit till andra människor i samhället i stort eller en generell tillit till samhällets institutioner.

Fukuyama hävdar att roten till samhällets miniatyrisering är den tilltagande individualismen. Människors ”radius of trust”, det vill säga hur långt och till hur många andra människor i det omgivande samhället tilliten sträcker sig, minskar när individualismen och pluralismen leder till större olikheter i normer, värderingar och därmed också beteenden i samhället. Det postmoderna samhället är offer för en paradox, enligt Fukuyama. Å ena sidan vill människorna ha individuell frihet, kontroll över sitt eget liv och den fulla rätten att välja inte bara varor och tjänster utan också livsåskådning. Å andra sidan vill människorna ha trygghet, solidaritet och en känsla av att det finns gemensamma normer och värderingar i samhället. Det är uppenbart att dessa önskemål är svåra att förena. Diskussionen om samhällets miniatyrisering blottar delvis det liberala och värderelativistiska västerländska samhället för en värdekonserverativ eller moralkonserverativ kritik mot förlusten av gemensamma normer och värderingar (Fukuyama 1999, pp. 87ff.; Lindström 2000). En sådan värdekonserverativ kritik mot det liberala samhället har också funnits sedan länge (MacIntyre 1981). Samtidigt finns det en hög medvetenhet även bland liberala författare om den paradox som kan beskrivas med termen samhällets miniatyrisering. Alan Wolfes intervjuer med medelklassamerikaner visar att den viktigaste värderingen bland amerikaner idag är att inte lägga moraliska värderingar på innehållet i andra individers eller grupperns privatliv. Vissertligen vill man samtidigt ha trygghet och en gemensam värdegrund i samhället. Wolfes slutsats är dock att den första antiauktoritära och liberala värderingen överväger i så hög utsträckning att de värdekonserverativa argumenten har en dålig förankring i den amerikanska befolkningen. Enligt Wolfe erbjuder dessutom liberalismen i sig en gemensam, om än mycket liten och snäv, värdegrund (Wolfe 1998).

Det finns olika förklaringar till samhällets miniatyrisering. Orsakerna är komplexa och multifaktoriella. Några viktiga exempel på sådana förklaringar som presenterats i litteraturen ska nämnas här. De kan härledas till strukturella förändringar i samhällsliv

och arbetsliv som leder till minskad tillit bland aktörerna. Förklaringarna kan också härledas till förändringar på mikronivå, ändrade beteenden bland individer och grupper av människor, som leder till strukturella förändringar, till exempel vad gäller engagemang i politiska partier, frivilligorganisationer eller andra organisationer och sociala nätverk. De dramatiskt ökade skillnaderna i inkomst och förmögenhet i många västländer, inklusive Sverige, är en förklaring. De strukturella förändringar som den omfattande internationaliseringen och ägarkoncentrationen av det ekonomiska systemet har inneburit och det genomslag över hela världen som olika produkter, artister, idrottsmän och berömda personligheter får i massmedia innebär möjligheter till enorma inkomster för de företag och personligheter som lyckas i den hårdnande internationella konkurrensen (Frank och Cook 1996). De ökande inkomstskillnaderna minskar det sociala kapitalet och tilliten i samhället, vilket påverkar folkhälsa och medellivslängd (Wilkinson 1992; Wilkinson 1996).

Samhällets miniatyrisering kan också uppstå genom processer som åtminstone delvis äger rum på mikronivå. Den ökande kriminaliteten i USA och känslan av en ökande kriminalitet i Västeuropa har sedan 1960-talet lett till många osäkra människor som inte vågar eller tvekar att gå ut efter mörkrets inbrott (Fukuyama 1999; Lindström, Merlo och Östergren 2003). Den ökande kriminaliteten eller till och med känslan av en ökande kriminalitet kan leda in det sociala deltagandet i former som inte tjänar till att befrämja den generaliserade tilliten i samhället, till exempel medborgargården eller högerextrema partier med enkla lösningar av typen ”lag och ordning”. Den ökande incidensen av skilsmässor och upplösningen av familjelivet leder till att många barn och ungdomar har blivit mera cyniska i sin syn på vuxna och vuxenlivet (Putnam 1995; Smith 1997). Rotlösheten kan leda till gängbildningar, kriminalitet och droger, även i detta fall en form av tillitsförlust som leder till mindre önskvärda former av socialt deltagande. Religionen kan också påverka i första hand människors tillit på olika sätt. Extrema och fundamentalistiska kyrkor och religiösa grupper minskar den generaliserade tilliten mellan människor i samhället, medan äldre och mera traditionella religioner och kyrkor ofta tillhandahåller en gemensam etisk och moralisk värdegrund som annars kan vara svår att uppnå i ett helt sekulariserat samhälle. Sekulariseringen kan förstöra denna värdegrund och därmed också den generaliserade tilliten mellan människor i samhället (Lasch 1995; Lipset 1995). Paradoxiskt nog kan sekulariseringen och den minskade tilliten leda till att vissa människor och grupper söker sig till fundamentalistiska religiösa uttrycksformer eller kyrkor.

Den vetenskapliga debatten om samhällets miniatyrisering är intressant även i ett svenskt perspektiv. Den svenska demokratin befinner sig i kris (Lundquist 1998, p.269; Holmberg 1999, pp. 103ff.). Valdeltagandet har minskat kontinuerligt sedan 1976 (Möller 2000, p.34). Det är också välbekant att antalet medlemmar i de politiska partierna har minskat mycket kraftigt i Sverige under de två senaste decennierna (Nord 1997, p.15; Stubbergaard 2000, p.19). Samtidigt har engagemanget i mera programmatiskt snäva enfrågerörelser och den mellanmännsliga kommunikationen via internet troligen ökat kraftigt även i Sverige. Den vertikala tilliten till samhällets institutioner (till exempel politiker och det politiska systemet) har undersökts i Sverige sedan 1960-talet och visar en allmän nedgång i förtroende och tillit, möjligen med undantag för massmedierna (Holmberg och Weibull 1996). Däremot har den generali-

serade, horisontella tilliten till andra människor inte undersökts i Sverige under riktigt lika lång tid som i USA. Resultaten av de svenska undersökningarna sedan början av 1980-talet av den generaliserade tilliten till andra människor visar en i stort sett oförändrad mellanmännisklig, horisontell tillit i samhället, vilket är ett resultat och ett mönster som kraftigt avviker från det amerikanska. För det andra visar undersökningarna att tilliten möjligen är högre i det moderna storstadssamhället och bland högutbildade, vilket skulle tala emot ett ofta återkommande antagande att en eventuell nedgång i den mellanmänniskliga tilliten skulle ha samband med moderniseringen. För det tredje finns det i Sverige ett visst, om än svagt, samband mellan horisontell, mellanmännisklig tillit och vertikal tillit till samhällets institutioner. För det fjärde finns det ett samband mellan värderingen av demokratins funktionssätt och synen på tillit (Rothstein 1996).

Resultatet att det inte skett någon nedgång i den horisontella, mellanmänniskliga tilliten i Sverige sedan början av 1980-talet gör det egentligen inte mindre intressant att undersöka fenomenet "samhällets miniatyrisering" även i Sverige, eftersom de undersökningar som gjorts visar att det finns en stor grupp människor även i det svenska samhället med ett förhållandevis högt socialt deltagande i kombination med en låg generaliserad, mellanmännisklig tillit till andra.

I Sverige har det funnits frågor om socialt deltagande i bland annat SCB:s Undersökningar om levnadsförhållanden (ULF) sedan 1960- och 1970-talen (Statistiska Centralbyrån 1980). Frågor om vertikal tillit till samhällets institutioner har också funnits sedan åtskilliga decennier. Frågor om generaliserad, horisontell tillit till andra människor har funnits sedan början av 1980-talet. Numera finns frågor om tillit i flera olika undersökningar. Den undersökning som kommer att presenteras här genomfördes som en enkätundersökning om folkhälsan i Skåne vid årsskiftet 1999/2000. En kort redogörelse av design, urval, deltagarprocent, bortfall etc. finns i Appendix 1. Resultaten i tabell 1 visar en stor samstämmighet med de amerikanska data som redan refererats i denna uppsats. Andelen personer med en hög tillit till andra människor (frågan "Tycker Du att man kan lita på de flesta människor?") är högre i de äldre åldersgrupperna än i de yngre och skillnaderna är betydande och statistiskt signifikanta. Paradoxalt nog är andelen personer med ett högt socialt deltagande mycket högre i de yngre åldersgrupperna än bland de äldre. Högt socialt deltagande är vanligare bland de yngre när det mäts som en indexvariabel där tretton olika frågor om olika aktiviteter under det senaste året ingår och där tre aktiviteter eller färre indikerar ett lågt socialt deltagande (samma indexvariabel som SCB använt i ULF-undersökningarna). Däremot är åldersskillnaderna inte signifikanta när den enskilda variabeln att ha deltagit i föreningsmöte i annan förening än fackförening under det gångna året brytes ur indexvariabeln för socialt deltagande. Skillnaderna mellan olika åldersgrupper är signifikant både för tillit och socialt deltagande som indexvariabel ($p < 0,001$), även om åldersgradienten går i motsatt riktning för tillit jämfört med socialt deltagande. Utländsk bakgrund och låg utbildningsnivå är signifikant associerade med såväl låg tillit som lågt socialt deltagande.

Tabell 2 visar att nästan samtliga mått på socialt deltagande i Skåneenkäten 2000 har statistiskt signifikanta samband med generaliserad tillit till andra människor. Starkast är dock sambandet mellan att ha varit på en privat fest under det gångna året och generaliserad tillit till andra människor, vilket kanske belyser det sociala mikroper-

Tabell 1. Prevalenser (%) och p-test för trend för låg generaliserad tillit till andra människor, lågt socialt deltagande (index av 13 frågor) och lågt socialt deltagande (andra föreningsmöten än fackföreningsmöten) efter ålder, utländsk bakgrund och utbildning. Män (N=6715) och kvinnor (N=6889). Folkhälsoenkät Skåne 2000.

	Låg tillit		Lågt socialt deltagande (13 frågor, cut-off mellan 3 och 4 aktiviteter)		Ej deltagit i annat föreningsmöte än fackföreningsmöte under senaste året	
	%	p-trend	%	p-trend	%	p-trend
Män						
Ålder						
18-34	44,1		20,3		31,0	
35-44	43,0		26,6		34,7	
45-54	40,8	p<0.001	31,5	p<0.001	35,4	N.S.
55-64	37,6		37,5		35,2	
65-80	37,4		56,7		33,2	
(Missing)	(213)		(251)		(250)	
Födelse-land						
Sverige	39,0	p<0.001	29,7	p<0.001	35,3	p<0.001
Annat land	55,4		47,9		22,0	
(Missing)	(268)		(312)		(311)	
Utbildning						
13- år	30,4		18,7		40,2	
10-12 år	44,4	p<0.001	24,5	p<0.001	34,5	p<0.001
-9 år	43,9		49,4		27,3	
(Missing)	(436)		(412)		(411)	
Kvinnor						
Ålder						
18-34	51,3		21,1		22,0	
35-44	44,2		24,2		29,6	
45-54	45,8	p<0.001	25,1	p<0.001	27,8	N.S.
55-64	43,2		38,5		23,3	
65-80	38,6		56,9		28,4	
(Missing)	(274)		(269)		(270)	
Födelse-land						
Sverige	44,4	p<0.001	29,0	p<0.001	26,9	p<0.001
Annat land	53,6		49,6		18,6	
(Missing)	(335)		(330)		(332)	
Utbildning						
13- år	34,5		11,8		33,9	
10-12 år	50,0	p<0.001	35,3	p<0.001	25,0	p<0.001
-9 år	48,9		53,4		21,0	
(Missing)	(561)		(548)		(548)	

Tabell 2. Oddsquoter och 95% konfidensintervall (OR 95% CI) för sambandet mellan socialt deltagande och hög tillit till andra människor, justerat för ålder, etnicitet och utbildning i multivariat logistisk regressionsmodell. Män (N=6715) och kvinnor (N=6889). Folkhälsoenkät Skåne 2000.

	Män	Kvinnor
Senaste året deltagit i:		
Studiecirkel/arbetsplats	1,3 (1,1-1,4)	1,2 (1,1-1,4)
Studiecirkel/annan	1,4 (1,2-1,6)	1,4 (1,3-1,6)
Fackföreningsmöte	1,2 (1,1-1,5)	1,2 (1,02-1,4)
Möte/annan förening	1,5 (1,4-1,7)	1,1 (1,01-1,3)
Teater/bio	1,5 (1,4-1,7)	1,5 (1,3-1,7)
Konstutställning	1,3 (1,1-1,4)	1,4 (1,3-1,6)
Kyrkan	1,3 (1,2-1,5)	1,2 (1,1-1,4)
Sportutställning	1,2 (1,1-1,3)	1,2 (1,1-1,4)
Insändare	0,8 (0,7-1,03)	1,0 (0,8-1,2)
Demonstration	1,1 (0,8-1,4)	1,1 (0,9-1,5)
Offentlig utställning	1,2 (1,1-1,4)	1,1 (1,00-1,3)
Större släktsammankomst	1,3 (1,2-1,5)	1,5 (1,3-1,6)
Privat fest	1,8 (1,6-2,1)	1,6 (1,4-1,8)
Ingenting	0,5 (0,4-0,7)	0,6 (0,4-0,9)

spektivets betydelse för att generera även en mera generaliserad horisontell tillit. Demonstrationer och insändare har emellertid inget statistiskt samband med tillit. Detta kan tyckas förvånande mot bakgrund av att dessa två aspekter av socialt deltagande ligger närmast det som kan kallas politiskt eller civilt deltagande, i varje fall i samma utsträckning som fackföreningsmöten och andra föreningsmöten. Att inte ha haft någon typ av socialt deltagande alls under det gångna året är dock den enda egenskapen som är signifikant negativt associerad med generaliserad tillit till andra människor.

Det bör observeras att denna undersökning är en tvärsnittsundersökning, vilket innebär att respondenterna besvarat frågeformuläret vid en tidpunkt. Detta innebär att det inte alls går att separera kohorta effekter från perioda effekter när det gäller till exempel utvecklingen av tillit över tid. Det går inte heller att uttala sig om trender. Undersökningen visar dock tydligt att mönstret i olika åldersgrupper vad gäller tillit stämmer mycket väl överens med undersökningsresultaten både i USA och i hela Sverige, båda vad gäller skillnader och absoluta nivåer. Dessutom stämmer det omvända åldersmönstret för socialt deltagande mycket väl empiriskt överens med det teoretiskt grundade antagandet att samhällets miniaturisering, med en högre andel med kombinationen högt socialt deltagande och låg tillit i yngre åldersgrupper, skulle kunna finnas även i södra Sverige.

Det finns således goda empiriska belägg för samhällets miniaturisering i både USA och Sverige. Samtidigt har samhällets miniaturisering ännu inte undersökts i någon

större utsträckning. Det följande avsnittet behandlar teoretiska och empiriska implikationer för den statsvetenskapliga forskningen av den teoretiska och empiriska genomgången av samhällets miniatyrering.

Samhällets miniatyrering som vetenskapligt studieobjekt

Samhällets miniatyrering är naturligtvis inget okontroversiellt begrepp. Den egentliga omfattningen och betydelsen av fenomenet, liksom huruvida det verkligen finns en trend mot en ökande miniatyrering av samhället är helt öppet för diskussion. Det finns såväl frågor av teoretisk och konceptuell natur som intressanta empiriska problem som kan bli föremål för diskussioner och studier. Jag kommer kortfattat att för det första presentera några konceptuella problem för operationaliseringen av begreppet samhällets miniatyrering här. För det andra kommer jag att gå vidare med några tänkbara empiriska områden där begreppet möjligen skulle kunna tillföra en delvis ny dimension.

Konceptuella överväganden och definitioner.

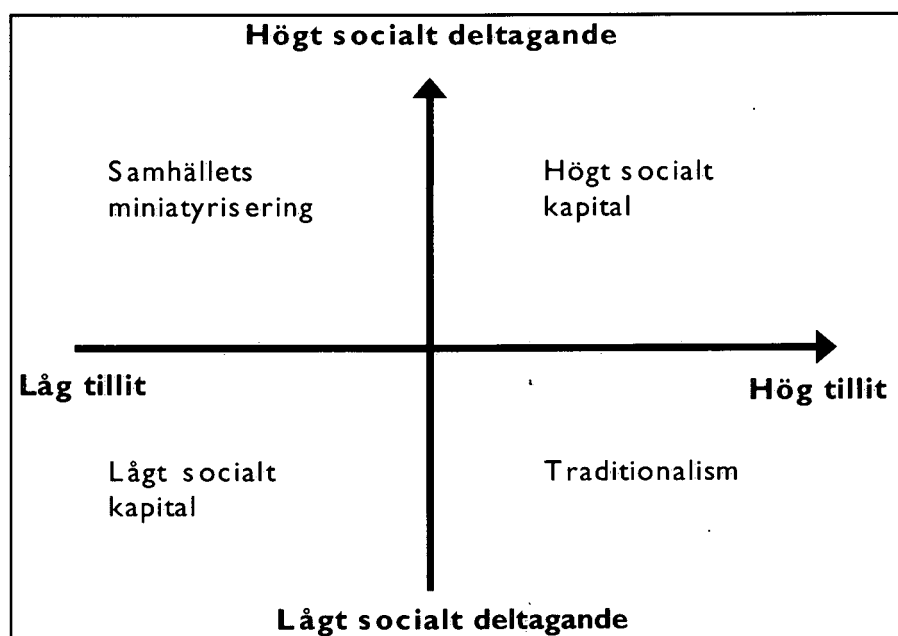
Definitionerna av socialt deltagande och tillit måste göras tydliga och kunna härledas direkt från teorin om socialt kapital och samhällets miniatyrering. De ska sedan kunna användas för att operationalisera begreppet samhällets miniatyrering.

Socialt deltagande bör definieras med utgångspunkt i medlemskap och aktiviteter i politiska partier, fackföreningar och andra organisationer samt i informella sociala nätverk. Det bör emellertid observeras att det tillkommit nya former av sociala nätverk, till exempel genom att människor chattar på nätet (Putnam 2000). Sådana aktiviteter och deras samband med tillit bör kartläggas. Socialt deltagande och sociala nätverk kan mätas både på aggregerad/kontextuell och individuell nivå. På aggregerad/kontextuell nivå kan socialt deltagande till exempel operationaliseras som Putnam gjorde i boken om demokratin i Italien från 1993 som antalet frivilliga organisationer i olika geografiska områden eller som antalet medlemskap i sådana frivilliga organisationer per capita i olika geografiska områden. Problemet med denna aggregerade/kontextuella operationalisering av socialt deltagande är att den andra dimensionen av samhällets miniatyrering, nämligen tillit, endast kan mätas genom att fråga individer i antingen kvalitativa studier genom intervjuer eller i kvantitativa undersökningar med frågeformulär med frågor om generaliserad tillit till andra människor och/eller tillit till samhällets institutioner/politiska institutioner. Det kan därför vara en fördel att mäta socialt deltagande på individnivå genom frågor i frågeformulär, trots att socialt deltagande egentligen kanske främst är en strukturell och social variabel.

Tillit kan i princip definieras som generaliserad tillit till andra människor (horisontell tillit) eller definieras som tillit till institutioner eller det politiska systemet (vertikal tillit). Det kan naturligtvis göras många detaljerade specificeringar och undergrupper av denna kategorisering. Det är av avgörande betydelse att vara medveten om att generaliserad tillit till andra människor och tillit till samhällets institutioner inte nödvändigtvis bara är två olika aspekter av samma sak. Kaase (1999) har till exempel visat att

tillit mellan personer och politisk tillit har en mycket låg korrelation med varandra, vilket indikerar att de två formerna av tillit är två från varandra till betydande del särskilda aspekter av tillit. Å andra sidan har Brehm och Rahn presenterat empiriska belegg för att generaliserad tillit till andra personer och politisk tillit har hög korrelation till varandra (Brehm och Rahn 1997, p.1008). Andra författare som Tonkiss och Passey (1999) och Seligman (1997) gör en konceptuell och definitionsmässig åtskillnad mellan å ena sidan "trust", det vill säga generaliserad tillit till andra människor i informella sociala relationer, och "confidence", det vill säga tro, förtröstan till samhällets offentliga institutioner och mera formella regler. Det tycks till och med finnas en kontinuerlig skala i graden av tillit till olika aktörer i omvärlden. I en enkätundersökning i provinsen Saskatchewan, Canada, svarade respondenterna att de hade mest tillit till människorna i lokalsamhället där de bodde och lokala sociala nätverk, mindre tillit till experter och olika yrkesgrupper, och minst tillit till regeringen (Veenstra 2002). Generaliserad tillit till andra människor respektive tillit till samhällets institutioner är således mått på två åtminstone delvis särskilda fenomen när man vill operationalisera samhällets miniatyrering i en modell. Generaliserad tillit till andra människor är det tillitsbegrepp som bäst överensstämmer med tillitsdimensionen i Fukuyamas definition av samhällets miniatyrering.

Samhällets miniatyrering är ett komplext begrepp som omfattar två olika dimensioner: å ena sidan individernas tillit och å andra sidan det sociala deltagandet i formella

Figur 1. Samhällets miniatyrering.

och informella sociala nätverk. Samhällets miniatyrering representerar den övre vänstra kvadranten i figur 1. Individer med ett högt deltagande och en låg nivå av tillit befinner sig i denna kvadrant. Den övre högra kvadranten och den nedre vänstra kvadranten är tämligen okomplicerade. Den förra representerar ett högt socialt kapital (högt socialt deltagande/hög tillit), medan den senare representerar lågt socialt kapital (lågt socialt deltagande/låg tillit). Den fjärde nedre högra kvadranten representerar en kombination av lågt socialt deltagande och hög tillit. I praktiken finns det också många respondenter i enkätundersökningar med denna kombination av egenskaper. Dessa personer kan dels vara äldre eller handikappade personer med en hög tillit som inte längre har möjlighet att delta i olika sociala aktiviteter i sociala nätverk eller organisationer. Gruppen utgörs säkert också delvis av personer med en hög tillit som helt enkelt väljer att inte delta i så många aktiviteter. De skulle möjligen kunna kallas traditionalister. Troligen kan även ekonomiskt utrymme att vara medlem i organisationer och delta i aktiviteter där ha betydelse. Det bör betonas att de fyra kvadranterna endast utgör en mycket grov och schematisk indelning efter tillits- och deltagande-/nätverksdimensionerna. Indelningen kan lätt göras mera detaljerad. Tillitsvariabeln i Skåneenkäten 2000 (som egentligen är en internationellt använd variabel) har till exempel fyra olika alternativ (se appendix 2). På samma sätt består socialt deltagande i just denna enkät av tretton olika frågor om olika aktiviteter och nätverk i samhället (se appendix 2).

När det gäller operationaliseringen av samhällets miniatyrering bör den ovan nämnda principiella skillnaden mellan å ena sidan generaliserad tillit till andra människor och å andra sidan tillit till samhällets institutioner beaktas. Det är till och med möjligt att dessa två olika former av tillit gör att det bör definieras två olika modeller av samhällets miniatyrering på grund av att tillitsdimensionen får två olika innehåll.

Empiriska problemområden

Fenomenet samhällets miniatyrering kan analyseras på olika empiriska forskningsområden. Inom ämnet nationalekonomi kan till exempel lönsamhet i samhällen som karakteriseras av hög grad av samhällets miniatyrering på grund av en hög andel människor med kombinationen högt socialt deltagande och låg tillit studeras. Inom företagsekonomi kan konsumtionsmönster bland denna typ av människor kartläggas. Sambandet mellan samhällets miniatyrering och olika former av kriminalitet kan studeras inom kriminologin. På det folkhälsovetenskapliga området har hittills sambandet mellan samhällets miniatyrering och tobaksrökning (Lindström 2003), cannabisrökning (Lindström 2004a), självrapporterad psykisk ohälsa (Lindström 2004b), patienternas tillfredsställelse med primärvården (Lindström och Axén 2004) respektive konsumtion av illegal alkohol (Lindström 2005) studerats. Resultaten visar att det finns en signifikant överrepresentation av rökare som inte är dagliga rökare, personer som någon gång prövat på cannabisrökning, personer som konsumerar illegal alkohol, personer med självrapporterad psykisk ohälsa och personer som uttrycker missnöje med den information och det bemötande de fått i primärvården i gruppen med kombinationen högt socialt deltagande/låg tillit. Det mest intressanta för denna uppsats är emellertid inte bara teoretiska och konceptuella aspekter, utan även implikatio-

ner för empirisk forskning inom statsvetenskapen. Några områden kan preliminärt identifieras:

Politiska partier/väljarbeteende. Hur skiljer sig röstbeteendet bland individer med högt socialt deltagande och låg tillit från andra kategorier? Finns det skillnader i valdeltagande? Finns det skillnader i partipreferenser? Skiljer sig denna grupp från andra grupper vad gäller allmänna attityder och specifika åsikter i olika politiska sakfrågor? Gör denna grupp oftare partibyten? Röstsplitrar den oftare än andra kategorier mellan riksdags-, landstings- och kommunalval? Är kategorin ”samhällets miniatyrisering” mera mottaglig för höger- och/eller vänsterpopulistiska appeller?

Populism, högerpopulism, högerextremism. Är kategorin med högt socialt deltagande och låg tillit mera mottaglig för högerpopulistiska appeller? I vilken utsträckning är samhällets miniatyrisering en rekryteringsgrund för högerpopulistiska och högerextrema partier? Är det så att människor med kanaler och resurser att kanalisera sin brist på tillit till andra människor och/eller sin tillit till samhällets institutioner lättare kommer i kontakt med eller söker sig till högerpopulistiska och högerextrema rörelser och partier än människor med lågt socialt kapital (lågt socialt deltagande/låg tillit)?

Andra organisationer och fackföreningar. Hur är tillitsnivån i olika typer av organisationer? Finns det organisationer som via ungdomsverksamhet och annan kommunikation och andra former av aktiviteter formar och socialiserar människor till låg tillit? Finns det organisationer som genom reglering formar låg generaliserad tillit till andra människor eller till samhällets institutioner?

Kvalitativa studier av samhällets miniatyrisering bör naturligtvis komplettera kvantitativa analyser.

Kritik mot den nyliberala tolkningen av samhällets miniatyrisering

Såväl Putnams tes om det sociala kapitalets tillbakagång i USA och övriga västvärlden under senare decennier som Fukuyamas tes om samhällets miniatyrisering har av vissa uppfattats som ett nyliberalt eller ultraliberalt argument för att ansvaret för försvagningen av det sociala kapitalet, för samhällets miniatyrisering och för utvecklingen i framtiden ligger hos individerna eller aktörerna själva. Det finns onekligen ett nyliberalt inslag av ”blaming the victim” i såväl teorin om socialt kapital som tesen om samhällets miniatyrisering. Det är individernas och gruppernas eget fel att de sociala relationerna och den generaliserade tilliten i samhället minskar. Det är individernas och gruppernas eget fel att den minskande generaliserade tilliten leder till att människor söker sig till organisationer som är ideologiskt och programmatiskt mera snäva och exkluderande än tidigare (den ena kausalitetsriktningen i samhällets miniatyrisering). Det är också människornas eget fel att sociala nätverk allt mera kommer att inrymma individer med låg generaliserad tillit till andra (den andra kausalitetsriktningen i samhällets miniatyrisering). Denna tolkning står emellertid långt ifrån oemotsagd. Den främsta tänkbara kritiken mot den nyliberala tolkningen av samhällets miniatyrisering är institutionell. I själva verket skulle den institutionella renässansen inom statsvetenskapen som inleddes av till exempel March och Olsen (1989) kunna föras in även på området socialt kapital och samhällets miniatyrisering.

Lika väl som man kan fråga hur socialt deltagande och sociala nätverk ger upphov till ett högt social kapital och en stark generell sammanhållning i samhället, kan man fråga varför socialt deltagande och sociala nätverk på mikronivå inte ger upphov till motsatsen. Finns det ett "osocialt kapital" på samma sätt som det finns ett "socialt kapital"? (Levi 1996). Weimarrepubliken i mellankrigstidens Tyskland är ett exempel på hur ett högt socialt deltagande och starka sociala nätverk kan motverka den generella sammanhållningen och den generella tilliten i samhället (Gusfield 1962). En del

Det finns onekligen ett nyliberalt inslag av "blaming the victim" i såväl teorin om socialt kapital som tesen om samhällets miniaturisering. Det är individernas och gruppernas eget fel att de sociala relationerna och den generaliserade tilliten i samhället minskar.

författare har till och med hävdad att det alltid finns en risk för att olika civila aktiviteter, olika former av socialt deltagande och sociala nätverk kan degenerera till små subkulturer och små kottier av väldefinierade särintressen (Foley och Edwards 1996, p.39). Samuel P Huntington underströk redan på 1960-talet att den viktigaste förutsättningen för utveckling i utvecklingsländerna var stabila och pålitliga politiska institutioner. Politiska institutioner kan vara garanten för att inte socialt deltagande och sociala nätverk på mikronivå spårar ur och förvandlas till egoistiska särintressen som underminerar den generaliserade tilliten och de gemensamma normerna och värderingarna i samhället (Huntington 1968). De politiska institutionerna hade inte endast betydelse för sammanhållningen i utvecklingsländerna på 1960-talet. Ett exempel på vad som kan inträffa när de politiska institutionerna försvagas i de utvecklade länderna i vår egen tid är utbildningssystemet. Det allmänna skolväsendets sönderfall i USA innebär att välbärgade privatskolor kan upprätthålla och utveckla en hög undervisningsstandard och en god fysisk miljö och en hög grad av föräldraengagemang, medan fattigare och ofta offentliga skolor riskerar att degenerera vad gäller såväl utbildningsstandard, fysisk miljö som engagemang från föräldrarna (Berman 1997). Samhällets politiska och administrativa institutioner (inklusive de politiska partierna) har således en stor betydelse för att upprätthålla sammanhållningen i samhället:

Here, it seems to me, lies the answer to the question of when civil society activity produces social or unsocial capital: It depends heavily on the political context. If a country's political institutions are capable of channeling and redressing grievances, then associationism will probably buttress political stability and democracy by placing its resources and beneficial effects in the service of the status quo (Berman 1997, p.569).

Historikern Simon Szreter har också betonat statens roll för att forma det sociala kapitalet. Statsvetenskapliga kärnbegrepp som makt, politik och ideologi har central betydelse för hur socialt kapital omväxlande formas och bryts ned över tiden, hävdar Szreter (Szreter 2002).

Inom det folkhälsovetenskapliga området finns empiriskt stöd för ett kausalt samband mellan socialt kapital och hälsa. Vissa författare hävdar att detta kausalsamband

även förklarar den sociala ojämlikhet i hälsa som i praktiken finns i alla västländer och andra moderna samhällen (Kawachi 1999). Även inom detta forskningsområde har emellertid teorin om socialt kapital fått kritik (Muntaner, Lynch och Davey Smith 2001). Kritikerna har betonat att teorin lägger skulden på individerna och de sociala grupperna med lågt socialt kapital själva, vilket av dessa författare givits benämningen "blaming the victim" (Muntaner och Lynch 1999). Andra kritiska författare hävdar att de politiska och institutionella förhållandena i ett land eller en region är av avgörande betydelse för såväl socialt kapital (socialt deltagande och tillit) som folkhälsa. I delstaten Kerala i sydvästra Indien har till exempel en fraktion av det indiska kommunistpartiet haft makten under i stort sett hela efterkrigstiden. I denna delstat har den politiska ledningen varit mycket mera aktiv när det gäller reformer inom social- och hälsopolitik än i andra delar av Indien. I Kerala är såväl det sociala kapitalet som folkhälsan bättre än i andra delar av Indien. På samma sätt har viktiga regioner i norra Italien som Toscana, Modena och Parma styrts på regional nivå av det italienska kommunistpartiet (PCI) (Navarro och Shi 2001). Putnams diskussion om socialt kapital och regionala historiska skillnader tillbaka till medeltiden som förklaring till de stora

Vilken betydelse har privatisering av skola, sjukvård och vissa andra offentliga nyttigheter för den generaliserade tilliten och de gemensamma normerna i samhället? Vilka nya former antar det sociala deltagandet och nya sociala nätverk som utvecklas på mikronivå när den gemensamma delen av samhället minskar?

regionala skillnaderna i effektivitet mellan olika delar av Italien kan därför vara felaktiga, enligt dessa författare (Pearce och Davey Smith 2003).

En liknande infallsvinkel kan läggas på studiet av socialt kapital och samhällets miniaturisering i Sverige. Några frågor kan exemplifiera detta synsätt: Vilken betydelse har privatiseringar av skola, sjukvård och vissa andra offentliga nyttigheter för den generaliserade tilliten och de gemensamma normerna i samhället? Vilka nya former antar det sociala deltagandet och nya sociala nätverk som utvecklas på mikronivå när den gemensamma delen av samhället minskar? Vilken karaktär får den politiska participationen när medlemskapet, engagemanget och deltagandet i de traditionella politiska partierna minskar på det dramatiska sätt som skett i Sverige under de senaste tjugo åren? Hur ser de nya formerna av politiskt deltagande ut istället? Befrämjar dessa nya former av politiskt deltagande den generella tilliten mellan människor och den generella sammanhållningen i samhället på samma sätt som det politiska deltagandet genom de traditionella politiska partierna? Det ska naturligtvis betonas att de politiska partierna en gång växte fram ur en mycket konfliktfylld situation. Avsikten här är att uppmärksamma det institutionella perspektivet vid studiet av socialt kapital och samhällets miniaturisering.

Appendix I

Undersökningen Folkhälsoenkät Skåne 2000 genomfördes av Socialmedicinska enheten, Universitetssjukhuset MAS från november 1999 till och med februari 2000. Totalt 24 922 postenkäter skickades ut till slumpmässigt utvalda individer bosatta i Skåne. Undersökningen är en tvärsnittsundersökning. Två påminnelsebrev skickades också ut. Totalt 1207 personer kunde inte nås under perioden. Postenkäten besvarades av 13 604 personer, vilket representerar en svarsfrekvens 59%. Urvalet viktades också med avseende på kommun eller stadsdel (i större städer), ålder och kön för att få en bild av olika variabelfördelningar även i små kommuner och underrepresenterade kön och åldrar i vissa geografiska områden. Detta har korrigerats med en viktningsvariabel i denna uppsats. På detta sätt representerar prevalenserna och oddskvoterna i denna uppsats hela region Skåne.

Appendix II

Generaliserad tillit till andra människor undersöktes med följande fråga i frågeformuläret:

Man kan lita på de flesta människor

- 1 Håller inte alls med
- 2 Håller inte med
- 3 Håller med
- 4 Håller med fullständigt

Variabeln dikotomiserades så att alternativen 1 och 2 betecknar låg generaliserad tillit till andra och alternativen 3 och 4 hög generaliserad tillit till andra.

Socialt deltagande undersöktes med följande fråga i frågeformuläret:

Har Du under de senaste 12 månaderna

- 1 Deltagit i studiecirkel/kurs på Din arbetsplats
- 2 deltagit i studiecirkel/kurs på Din fritid
- 3 deltagit i fackföreningsmöte
- 4 deltagit i annat föreningsmöte
- 5 varit på teater/bio
- 6 varit på konstutställning
- 7 varit i kyrkan
- 8 varit på sportutställning
- 9 skrivit insändare i tidning/tidskrift
- 10 deltagit i demonstration av något slag
- 11 besökt offentlig utställning, exempelvis nattklubb, danstillställning eller liknande
- 12 deltagit i större släktsammankomst
- 13 varit på privat fest hos någon
- 14 inget av ovanstående

Om respondenten deltagit i 3 aktiviteter eller färre under det gångna året, klassificerades det sociala deltagandet som lågt. Om respondenten under det gångna året deltagit i 4 aktiviteter eller flera klassificerades det sociala deltagandet som högt.

Referenser

- Almond Gabriel A, Powell Bingham, 1966. *Comparative Politics: A Developmental Approach*. Boston: Little Brown.
- Almond Gabriel A, Powell Bingham, Mundt Robert J, 1996. *Comparative Politics- A Theoretical Framework*. New York: Haper Collins College Publishers.
- Almond Gabriel A, Verba Sidney, 1965. *Civic Culture- Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Boston: Little, Brown and Company.
- Berman Sheri, 1997. Civil society and political institutionalization. *American Behavioral Scientist* 40, 562-574.
- Bourdieu Pierre, 1998. *Acts of Resistance. Against the New Myths of Our Time*. Cambridge: Polity Press.
- Brehm John, Rahn Wendy, 1997. Individual-level evidence for the causes and consequences of social capital. *American Journal of Political Science* 41(3): 999-1023.
- Cigler Allan J, Joslyn Mark, 2002. Groups, social capital, and democratic orientations. I (Red:) Cigler Allan J, Loomis Burdett, *Interest Group Politics* (Sjätte upplagan). Washington DC: CQ Press.
- Coleman James S, 1990. *Foundations of Social Theory*. Cambridge and London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Cooley Charles H, 1981 (originalutgåva 1922). *Samhället och individen*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Dahl Robert A, 1971. *Polyarchy- Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press.
- Dahl Robert A, 1989. *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.
- Denk Thomas, 1999. *Värnpliktsutbildningen – en politisk socialisationsagent*. (Karlstad University Studies 1999:10). Karlstad: Karlstads Universitet.
- Denk Thomas, 2001. "Tillit och politisk ordning" i *Tillitens ansikten*. Red: Aronsson G, Karlsson JC. Lund: Studentlitteratur.
- Easton David, 1965. *A framework for Political Analysis*. New York: Prentice-Hall.
- Foley MW, Edwards B, 1996. The paradox of civil society. *Journal of Democracy* 7(3): 38-52.
- Frank Robert H, Cook Philip J, 1996. *The Winner-Take-All-Society. Why the Few at the Top Get So Much More than the Rest of Us*. New York: Penguin Books.
- Fukuyama Francis, 1992. *The End of History and the Last Man*. London: Penguin Books.
- Fukuyama Francis, 1995. *Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York, London, Toronto, Syney, Tokyo, Singapore: The Free Press.
- Fukuyama Francis, 1999. *The Great Disruption. Human Nature and the Reconstitution of Social Order*. London: Profile Books.
- Giddens Anthony, 1979. *Central Problems in Social Theory*. London: MacMillan.
- Giddens Anthony, 1984. *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens Anthony, 1990. *The Consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press.
- Granovetter Mark, 1973. The strength of weak ties. *American Journal of Sociology* 78: 1360-1380.
- Granovetter Mark, 1996. The strength of weak ties. In: Wilson WJ, editor, *When Work Disappears: The World of the New Urban Poor*. New York: Knopf.
- Gusfield JR, 1962. Mass society and extremist politics. *American Sociological Review* 27.
- Holmberg Sören, Weibull Lennart, 1996. Förtroendets fall. I Holmberg S, Weibull L, eds. *Ett missnöjt folk? SOM-undersökningen 1996*. SOM-rapport nr. 18. Göteborg: SOM-institutet.

- Holmberg Sören, 1999. Down and down we go: political trust in Sweden. In Norris P, ed, *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Honohan Iseult, 2001. Friends, strangers, or countrymen? The ties between citizens as colleagues. *Political Studies* 49: 51-69.
- Huntington Samuel P, 1968. *Political Order in Changing Societies*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Inglehart Ronald, 1999. "Trust, well-being and democracy" i *Democracy and Trust*. Red: Warren Mark E. Cambridge: Cambridge University Press.
- Johnson Björn, 2001. Aktörer, strukturer och sociala konstruktioner. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 104(2): 97-114.
- Kaase Max, 1999. Interpersonal trust, political trust and non-institutionalised political participation in Western Europe. *West European Politics* 22(3): 1-21.
- Kawachi Ichiro, 1999. Social capital and community effects on population and individual health. *Annals of the New York Academy of Sciences* 896: 120-130.
- Ladd Everett Carll, 1999. *The Ladd Report*. New York: The Free Press.
- Lasch Christopher, 1995. *The Revolt of the Elites- and the Betrayal of Democracy*. New York: Norton.
- Levi M, 1996. Social and unsocial capital: A review essay of Robert D Putnam's Making Democracy Work. *Politics and Society* 24: 46-55.
- Lindström Martin, 2000. Social capital and civic culture. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 103(2): 149-159.
- Lindström Martin, 2003. Social capital and the miniaturization of community among daily and intermittent smokers: A population-based study. *Preventive Medicine* 36(2): 177-184.
- Lindström Martin, 2004a. Social capital, the miniaturization of community and cannabis smoking among young adults: A population-based study. *European Journal of Public Health* 14(2): 204-208.
- Lindström Martin, 2004b. Social capital, the miniaturization of community and self reported global and psychological health. *Social Science and Medicine* 59(3): 595-607.
- Lindström Martin, 2005. Social capital, the miniaturization of community and consumption of home made liquor and smuggled liquor during the past year: A population-based study. *European Journal of Public Health*, In press.
- Lindström Martin, Axén Elin, 2004. Social capital, the miniaturization of community and assessment of patient satisfaction in primary health care: A population-based study. *Scandinavian Journal of Public Health* 32(4): 243-249.
- Lindström Martin, Merlo Juan, Östergren Per-Olof, 2003. Social capital and sense of insecurity in the neighbourhood: A population-based multilevel analysis in Malmö, Sweden. *Social Science and Medicine* 56: 1111-1120.
- Lipset Seymour M, 1995. *American Exceptionalism*. New York: W.W.Norton.
- Lundquist Lennart, 1984. Aktörer och strukturer. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 87(1): 1-21.
- Lundquist Lennart, 1998. *Demokratins väktare: Ämbetsmännen och vårt offentliga etos*. Lund: Studentlitteratur.
- Macinko James, Starfield Barbara, 2001. The utility of social capital in research on health determinants. *The Milbank Quarterly* 79(3): 387-427.
- MacIntyre Alasdair, 1981. *After Virtue*. Notre Dame: University of Notre Dame de Paris.
- March James G, Olsen Johan P, 1989. *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics*. New York: The Free Press.
- Minkoff Debra C, 1997. Producing social capital: National social movements and civil society. *American Behavioral Scientist* 40: 606-619.

- Muntaner Charles, Lynch John, 1999. Income inequality, social cohesion, and class relations: A critique of Wilkinson's neo-durkheimian research program. *International Journal of Health Services* 29(1): 59-81.
- Muntaner Charles, Lynch John, Davey Smith George, 2001. Social capital, disorganized communities, and the third way: Understanding the retreat from structural inequalities in epidemiology and public health. *International Journal of Health Services* 31(2): 213-237.
- Möller Tommy, 2000. *Politikens meningslöshet: Om misstro, cynism och utanförskap*. Malmö: Liber.
- Navarro Vicente, Shi Leiyu, 2001. The political context of social inequalities and health. *International Journal of Health Services* 31(1): 1-21.
- Nord Lars, 1997. *Spelet om opinionen. Möten mellan makthavare, medier och medborgare*. Lund: Studentlitteratur.
- Pearce Neil, Davey Smith George, 2003. Is social capital the key to inequalities in health? *American Journal of Public Health* 93(1): 122-129.
- Putnam Robert D, 1993. *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam Robert D, 1995a. Bowling alone: America's declining social capital. *Journal of Democracy* 6: 65-78.
- Putnam Robert D, 1995b. Tuning in, tuning out: The strange disappearance of social capital in America. *PS: Political Science and Politics* 28: 664-683.
- Putnam Robert D, 1996. The strange disappearance of civic America. *American Prospect* 24: 34-48.
- Putnam Robert D, 2000. *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York, London: Simon and Schuster.
- Putnam Robert D, 2001. Social capital. Measurement and consequences. *Canadian Journal of Policy Research (Isuma)* 2(1): 41-51.
- Rosenstone Steven J, Hanson John Mark, 1993. *Mobilization, Participation, and Democracy in America*. New York: MacMillan Publishing Company.
- Roskin Michael G, Cord Robert L, Medeiros James A, Jones Walter S, 2003. *Political Science. An Introduction*. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall.
- Rothstein Bo, 1988. Aktör-strukturansatsen. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 91(1): 27-40.
- Rothstein Bo, 1996. Sociala fällor och tillitens problem. I Holmberg S, Weibull L, eds. *Ett missnöjt folk? SOM-undersökningen 1996. SOM-rapport nr. 18*. Göteborg: SOM-institutet.
- Rothstein Bo, 2003. *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS Förlag.
- Rueschemeyer Dietrich, Evans Peter B, 1985. The state and economic transformation: Toward an analysis of the conditions underlying effective intervention. In: Evans P, Rueschemeyer D, Skocpol T, eds., *Bringing the State Back In*. New York: Cambridge University Press.
- Sartori Giovanni, 1976. *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scudson Michael, 1996. What if civic life didn't die? *The American Prospect* 25: 17-20.
- Seligman Adam B, 1997. *The Problem of Trust*. Princeton: Princeton University Press.
- Skocpol Theda, 1996. Unravelling from above. *The American Prospect* 25: 20-25.
- Smith Tom W, 1997. Factors relating misanthropy in contemporary American society. *Social Science Research* 26: 170-196.
- Statistiska Centralbyrån, 1980. *Levnadsförhållanden. Isolering och gemenskap- En översikt om socialt deltagande 1976*. Rapport nr. 18. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Stolle Dietlind, 1998. Bowling together, bowling alone: The development of generalized trust in voluntary associations. *Political Psychology* 19(3): 497-525.

- Stubbergaard Ylva, 2000. "Politiskt deltagande relaterat till medborgarskap och medlemskap" i *Politiskt inflytande*. Red: Anders Neergaard och Ylva Stubbergaard. Lund: Studentlitteratur.
- Szreter Simon, 2002. The state of social capital: Bringing back in power, politics, and history. *Theory and Society* 31: 573-621.
- Tonkiss Fran, Passey Andrew, 1999. Trust, confidence and voluntary organisations: Between values and institutions. *Sociology* 33(2): 257-274.
- Uslaner Eric M, 1998. Social capital, television and the "mean world": Trust, optimism, and civic participation. *Political Psychology* 19(3): 441-467.
- Valelly Richard M, 1996. Couch-potato democracy? *The American Prospect* 25: 25-26.
- Veenstra Gerry, 2002. Explicating social capital: Trust and participation in the civic space. *Canadian Journal of Sociology* 27(4): 547-572.
- Verba Sidney, Schlozman Kay L, Brady Henry E, 1995. *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Warren Mark E, 1999. "Democratic theory and trust" i *Democracy and Trust*. Red: Warren Mark E. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wilkinson Richard G, 1992. Income distribution and life expectancy. *British Medical Journal* 304: 165-168.
- Wilkinson Richard G, 1996. *Unhealthy Societies: The Afflictions of Inequality*. London: Routledge.
- Wolfe Alan, 1998. *One Nation, After All: What Middle-Class Americans Really Think About God, Country, Family, Racism, Welfare, Immigration, Homosexuality, Work, The Right, The Left, and Each Other*. New York: Viking.
- Woolcock Michael, 1998. Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and Society* 27: 151-208.
- Woolcock Michael, 2000. Social capital: Implications for developmental theory, research, and policy. *The World Bank Research Observer* 15(2): 225-249.
- Woolcock Michael, 2001. The place of social capital in understanding social and economic outcomes. *Canadian Journal of Policy Research (Isuma)* 2(1): 11-17.